Fuq il-passi ta' San Pawl fil-bażilika tagħna | 2

DAWRA MA' L-ARTI PAWLINA F'SAN ĠORĠ

Francesco Pio Attard
fpa@sangorg.org

Il-kwadru ta' San Pawl tal-kor

Jingħad li l-ewwel xbihat ta' San Pietru u San Pawl maġenb it-titular ta' San Ġorġ kienu ikoni ta' stil Biżantin li nqerdu jew intilfu qabel inbniet il-knisja l-ġdida fl-1678. Dan it-"trittiku" jissemma, fost l-oħrajn, fid-deskrizzjoni ta' l-altar maġġur li jagħti l-isqof Mons. Baldassare Cagliares fl-atti taż-żjara pastorali tiegħu lill-knisja parrokkjali ta' San Ġorġ nhar it-23 ta' April 1621.

Flok dawn l-eqdem xbihat taż-żewġ Appostli li nafu li kien hemm fil-knisja parrokkjali ta' San Ġorġ, iktar tard, aktarx fl-1711, tqiegħdu żewġ statwi tagħhom maħduma fil-ġebla bajda Maltija li huma attribwiti lill-iskultur Giovanni Gafà (jew Cafar?), li f'ċensiment ta' l-1695 insibuh jgħix in-Nadur ma' martu u l-ħames uliedu. Ħallas għalihom Dun Mikielanġ Falzon (miet fl-4 ta' Mejju 1743) u qamu 295 skud. L-indikazzjoni li jagħti Mons. Giuseppe Farrugia fil-ktieb tiegħu *San Paolo Apostolo e Padre dei Gozitani* (1915) hi li dawn l-istatwi kienu nħadmu "sekli" qabel żmienu, għalkemm żgur mhux qabel il-bini mill-ġdid tal-knisja. L-ewwel jikkummenta fuq il-pitturi ġodda ta' San Pietru u San Pawl li saru fi żmienu u bit-tħabrik tiegħu: *"Nella parrochiale di San Giorgio, oltre l'altare gia nominato, l'imagine di S. Paolo e l'altra di S. Pietro si vedono nel coro a lato del titolare in due tele recentemente ivi collocate in luogo di due statue, che ora adornano la piazzetta della parrochiale del S. Cuore alla Gran Fontana"*; imbagħad f'nota oħra ċkejkna fuq iż-żewġ statwi li kien hemm qabel, Farrugia jikteb hekk: *"Queste due statue erano poste da secoli nella facciata interna della parrocrhiale in memoria d'un'antichissima chiesa di S. Paolo, che ivi esisteva"*. Dan l-aħħar dettall li jsemmi Farrugia hu indikazzjoni ta' tradizzjoni antika li kienet tgħid li fuq iż-żuntier l-antik tal-knisja ta' San Ġorġ kien hemm knisja ddedikata lil San Pawl, x'imkien imsejħa San Pawl tal-Qasam, u għalhekk

Il-kor l-antik ta' San Ġorġ sa qabel il-bidu tas-seklu għoxrin. Jidhru l-istatwi ta' San Pietru u San Pawl.

Ritratt antik tal-knisja tat-Triq ta' l-Għajn, fejn tidher mill bogħod l-istatwa ta' San Pietru fuq iż-żuntier.

L-istatwi ta' San Pietru u San Pawl il-lum, integrati fil-faċċata tal-knisja parrokkjali tal-Fontana.

kemm l-altar u kemm l-istatwa u warajha l-kwadru ta' San Pawl ifakkru l-preżenza ta' din il-knisja li kienet għadha wieqfa sa żmien De Soldanis.

Lura għaż-żewġ statwi, dawn tneħħew minn posthom fl-1903 u flokhom, fl-1906, tqiegħdu żewġ pitturi artistiċi bl-istess tema, xogħol il-pittur Ruman il-Prof. Attilio Palombi (c. 1860-1912), u għadhom hemm sal-lum. Il-kummissjoni saret, kif semmejna, mill-istess Mons. Giuseppe Farrugia (1852-1925), magħruf bħala "Tal-Vers", li ried jissokta jsebbaħ il-kor il-ġdid li kien tkabbar b'inizjattiva tiegħu biex jakkomoda aktar sedji, waqt li kienet inbnietlu wkoll arzella. Dan sar għax kien tassew probabbli li fil-futur qarib il-parroċċa ta' San Ġorġ jingħatalha kapitlu kolleġġjali. L-isqof ta' dak iż-żmien, Camilleri, kien ta l-kunsens tiegħu. Imma sfortunatament dik l-avventura ntemmet qasir il-għomor minħabba l-bsaten fir-roti mqiegħda minn xi membri tal-kapitlu tal-Katidral. Fl-istess proċess kienu tkabbru wkoll l-absidi tal-knisja parrokkjali.

Il-pitturi ta' Palombi tħallsu minn Ġużeppi Grech, flimkien ma' wliedu Ġorġ u Franġisku. Dan jidher ċar fil-kliem miktub bl-aħmar fit-tarf tax-xellug fuq nett taż-żewġ pitturi: *"JOSEPH GRECH CUM GEOR. ET FRANCO. FILIIS DONO DEDERUNT AN. CH. MCMVI"* ("Ġużeppi Grech ma' wliedu Ġorġ u Franġisku għamlu din l-ghotja fis-Sena tal-Mulej 1906"). Palombi ffirma wkoll ismu fuq iż-żewġ pitturi: il-kliem *"A. PALOMBI"* jidher fit-tnejn li huma biswit riġlejn il-qaddisin Appostli. Ħafna kritiċi artistiċi jaqblu li dawn iż-żewġ xogħlijiet huma l aqwa ta' Palombi f'Malta; hekk kien jaħsibha żgur il-pittur Żejtuni Toussaint Busittil.

Hawn San Pawl jidher wieqaf f'qagħda solenni ta' mgħallem, b'daqna sewda twila li tlaħħaq sa sidru, ħafi, b'ħarsa serja imma kalma lejn il ġenb, iżomm f'idu waħda xabla twila u ppuntata li sserraħ ma' l-art, u f'idu l-oħra l-ktieb lewn kannella u magħluq ta' l-ittri tiegħu li donnu qed iħaddnu ma' qalbu. Il-kulur aħdar li bih hu mlibbes il-qaddis, ikkumplimentat mill-aħmar tal-mantell li jdur ma' qaddu u jinżel jgħatti 'l riġlejh, Palombi ħadhom mill-pittura Pawlina ta' Erardi li tinsab fuq wieħed mill-altari tal-bażilika, u li fuqha tkellimna fit-tul fl-ewwel artiklu tas-sensiela. Żgur li Palombi, ta' artist tajjeb li kien, ra kif għamel biex f'San Pawl tiegħu ħoloq kontinwazzjoni fil-lemħa u l-kompożizzjoni ma' l-unika xbieha eqdem ta' San Pawl li kienet diġà tinsab fl-istess knisja, u li l-poplu kien ilu jara. Bla dubju li l-kuluri fini tal-pittura ta' Palombi jaqtgħu sabiħ ma' l-isfond iswed tal-kwadru.

Attilio Palombi fl-istess żmien kien qed ipitter l-affreski tas-saqaf tal-kolleġġjata ta' San Pawl Nawfragu fil-belt Valletta, b'episodji mill-ħajja u l-ħidma tal-qaddis. L-ewwel xogħlijiet f'dik il-knisja hu lestihom fl-1902, u lejn tmiem il-kummissjoni hu kien kważi tilef id-dawl ta' għajnejh. F'Malta Palombi kellu bosta allievi, u kemm dam hawn pitter ukoll il-koppla tal-knisja tal-Furjana fl-1910, li sfortunatament inqerdet meta ġġarfet il-knisja fit-Tieni Gwerra Dinjija. Anki fil-knisja parrokkjali ta' San Lawrenz, fir-raħal Għawdxi li jġib ismu, pitter bejn l-1908 u l-1909 il-kwadri laterali tal-kor, li juru żewġ episodji mill-ħajja tal-qaddis martri.

Fl-istess epoka li fiha Palombi pitter iż-żewġ kwadri ġodda ta' San Pietru u San Pawl, billi l-kor kollu kien qed jinbidel, dawn ġew imdawra bi gwarniċ tar-rħam *Gialli di Siena* u bi skultura dekorattiva mill-isbaħ u kulur id-deheb, maħduma fil-ġebel mill-iskultur Qormi Marku Montebello (1912-1988): din hi magħmula l-iżjed minn ward tar-rand u arzelel, fejn il-kuluri użati jaqtgħu sabiħ wisq fuq l-irħam hadrani li jżejjen il-kor tal-bażilika. Fuq dan ta' San Pawl wieħed jilmaħ fost l-oħrajn iż-żewġ palmiet tal-martirju, u mnaqqax fil-ġebel jispikka l-ktieb ta' l-ittri ta' San Pawl miftuħ beraħ b'xabla wieqfa f'nofsu. Fuq iż-żewġ paġni tal-ktieb jidhru l-kelmiet miktuba bl-iswed jaqta' fuq l-istar dehbieni: *"PRÆDICATOR VERITATIS"*, "Ħabbâr tas-Sewwa". Dan hu wieħed mill-appellattivi sbieħ mogħtija lill-Appostlu tal-Ġnus.

Sadattant iż-żewġ statwi tal-ġebel li tneħħew biex għamlu wisgħa għall-pitturi ta' Palombi, fl-1912 irnexxielu jiddobbahom Dun Ġużepp Hili għall-knisja parrokkjali l-ġdida tal-Qalb ta' Ġesù fil-Fontana. Dik il-knisja fl-irħajjel tat-Triq ta' l-Għajn, daqsxejn ta' villaġġ tas-sajjieda fil-limiti tar-Rabat, kienet saret parroċċa fl-1911, wara li fl-1905 ġiet ikkonsagrata. U dan kollu il bini u l għoti tal parroċċa sar bit-taħbit ta' Hili, li l-isqof ta' Għawdex Mons. Giovanni Maria Hili OSA ħatru wkoll l-ewwel kappillan ta' hemm. Dun Ġużepp kien qassis ta' San Ġorġ, ħu l-mibki Mons. Alfons Maria Hili, arċipriet tar-Rabat bejn l-1918 u l-1943, li wkoll kien indaħal biex jgħin lis-sajjieda tal-Fontana fit-tħabrik tagħhom għal knisja u parroċċa ġdida. Għall-ewwel iż-żewġ statwi sarulhom żewġ pedestalli tal-ġebel u tqiegħdu wieħed fuq kull naħa taz-zuntier. Damu hemm snin twal sakemm wara l-bini tan-navi tal-ġnub (1965-1968) ittellgħu fejn jinsabu l-lum, fit-truf tal-friż fil-faċċata ta' l-istess knisja.

Ritratt: Il-kwadru ta' San Pawl, xogħol Attilio Palombi, fil-kor tal-bażilika ta' San Ġorġ.